TI1300: Redeneren en Logica

College 5: Semantiek van de Propositielogica

Tomas Klos

Algoritmiek Groep

TU Delft

Mededelingen

Tip: Als ik je vraag de recursieve definitie van een functie over *PROP* op te schrijven, test je functie dan altijd op een aantal formules!

Practicum: Na dit college moet je practicum 1 (kunnen) maken, de deadline is a.s. vrijdag 10:45 uur.

TU Delft

Minder connectieven nodig

Mogelijke invulling (er zijn andere):

	$\neg$ en $\wedge$	$\neg$ en $\vee$	$\neg$ en $\rightarrow$
$\neg p$	$\neg p$	$\neg p$	$\neg p$
$p \wedge q$	$p \wedge q$	$\neg(\neg p \vee \neg q)$	$\neg(p \rightarrow \neg q)$
$p \vee q$	$\neg(\neg p \wedge \neg q)$	$p \vee q$	$\neg p \rightarrow q$
$p \rightarrow q$	$\neg(p \wedge \neg q)$	$\neg p \vee q$	$p \rightarrow q$
$p \leftrightarrow q$	$\neg(p \wedge \neg q) \wedge \neg(q \wedge \neg p)$	$\neg(p \vee q) \vee \neg(\neg p \vee \neg q)$	$(p \rightarrow \neg q) \rightarrow \neg(\neg p \rightarrow q)$

Het kan met nog minder

Sole sufficient connectieven zijn:

- Sheffer stroke $p \uparrow q$ is NAND, dus $\neg(p \wedge q)$
- Quine dagger $p \downarrow q$ is NOR, dus $\neg(p \vee q)$

Metavariabelen

Logica, p. 15–16

- A en B behoren *niet* tot $\mathcal{P}$.
  Het zijn metavariabelen, die als waarde een formule hebben.
- Een andere metavariabele: $\star$
  de waarde van $\star$ is een 2-plaatsig connectief ($\wedge$, $\vee$, $\rightarrow$, of $\leftrightarrow$)

TU Delft

Normaalvormen

Beschrijven & Bewijzen, p. 32, *Logica*, p. 51

Definitie (Normaalvorm)

Een standaard uitdrukkingsvorm voor formules.

De 16 connectieven kunnen m.b.v. $\wedge$, $\vee$ en $\neg$ worden uitgedrukt. Neem de waarheidstafel van een willekeurige propositie A (alleen de rijen waarin A waar is):

p	q	r	s	A
1	0	1	1	1
0	1	0	1	1
1	0	0	1	1

Dit kun je dus schrijven als

$$A \equiv (p \wedge \neg q \wedge r \wedge s) \vee (\neg p \wedge q \wedge \neg r \wedge s) \vee (p \wedge \neg q \wedge \neg r \wedge s)$$

Dit is de disjunctieve normaalvorm van A

TUDelft

Atomen, Literalen, Complementen

Definitie (Atoom)

Een atoom is een formule van de vorm p_i.

Definitie (Literaal)

Een literaal is een formule van de vorm p_i *of* $\neg p_i$.

Definitie (Complementaire literalen)

Complementaire literalen zijn twee literalen van de vorm p_i *en* $\neg p_i$.

TUDelft

Disjunctieve Normaalvorm

Definitie (Disjunctieve normaalvorm (DNV of DNF))

Een formule A staat in DNV als A een disjunctie van conjuncties van literalen is:

$$(L_{11} \wedge L_{12} \wedge \ldots \wedge L_{1m_1}) \vee \ldots \vee (L_{n1} \wedge L_{n2} \wedge \ldots \wedge L_{nm_n})$$

Stelling

Elke formule A is logisch equivalent met een formule in DNV.

TUDelft

Conjunctieve Normaalvorm

Definitie (Conjunctieve normaalvorm (CNV of CNF))

Een formule A staat in CNV als A een conjunctie van disjuncties van literalen is:

$$(L_{11} \vee L_{12} \vee \ldots \vee L_{1m_1}) \wedge \ldots \wedge (L_{n1} \vee L_{n2} \vee \ldots \vee L_{nm_n})$$

Stelling

Elke formule A is logisch equivalent met een formule in CNV.

TUDelft

Bewijs van de stellingen (constructief)

Herschrijf iedere subformule van A (van links naar rechts):

$$
\begin{aligned}
\neg\neg A &\equiv A \\
A \leftrightarrow B &\equiv (A \to B) \wedge (B \to A) \\
&\equiv (A \wedge B) \vee (\neg A \wedge \neg B) \\
\neg(A \leftrightarrow B) &\equiv \neg(A \to B) \vee \neg(B \to A) \\
&\equiv \neg(A \wedge B) \wedge \neg(\neg A \wedge \neg B) \\
A \to B &\equiv \neg A \vee B \\
\neg(A \to B) &\equiv A \wedge \neg B \\
\neg(A \vee B) &\equiv \neg A \wedge \neg B \\
\neg(A \wedge B) &\equiv \neg A \vee \neg B \\
A \vee (B \wedge C) &\equiv (A \vee B) \wedge (A \vee C) \\
A \wedge (B \vee C) &\equiv (A \wedge B) \vee (A \wedge C)
\end{aligned}
$$

TUDelft

Opdracht: breng in CNV en DNV

- $\neg(p \wedge (q \to r))$
- $((p \to q) \to p) \to p$

Merk op:

- $p \vee (q \vee r) \equiv (p \vee q) \vee r$, we schrijven $(p \vee q \vee r)$
- $p \wedge (q \wedge r) \equiv (p \wedge q) \wedge r$, we schrijven $(p \wedge q \wedge r)$

Opmerking

Vaak zitten formules in DNV en CNV niet in *PROP*.

TUDelft

Normaalvormen en Logische Geldigheid van redeneringen

Normaalvormen geven ons nog een methode (naast waarheidstafels) om logische geldigheid van redeneringen vast te stellen.

Zij $A_1, A_2, \ldots, A_n \therefore B$ een redenering.

- breng $(A_1 \wedge A_2 \wedge \cdots \wedge A_n) \to B$ in CNV
- als elk conjunctielid een paar complementaire literalen bevat
  - is de implicatie een tautologie
  - is de redenering logisch geldig

Oefening: $\neg n, \neg b \to (t \wedge \neg n), \neg b \therefore \neg t$

TUDelft

Semantiek van $\mathcal{P}$

Logica, H3, sectie 3.1

Doel van de semantiek (betekenistheorie)

Op systematische wijze aan formules waarheidswaarden toekennen.

Observatie (waarheidsfunctionaliteit)

De waarheidswaarde die formule F krijgt, is slechts afhankelijk van de waarheidswaarden van de propositievariabelen in F.

Definitie (Valuatie (of Interpretatie))

Een valuatie v is een functie die aan iedere propositievariabele p_i van $\mathcal{P}$ een waarheidswaarde $v(p_i) \in \mathbb{B}$ toekent, waar $\mathbb{B} = \{0, 1\}$.

TUDelft

Valuaties en Rijen in Waarheidstafels

p	q	$((p \to q)$	$\wedge$	$p)$	$\to$	q
0	0	1	0	0	1	0
0	1	1	0	0	1	1
1	0	0	0	1	1	0
1	1	1	1	1	1	1

Een valuatie is een *functie* over *alle* propositievariabelen.
Elke rij in een waarheidstafel correspondeert met *alle* valuaties die de propositievariabelen de waarden in de rij geven.

	...	o	p	q	r	...
valuatie 1	...	0	1	1	0	...
valuatie 2	...	0	1	1	1	...
valuatie 3	...	1	1	1	0	...
valuatie 4	...	1	1	1	1	...

TU Delft

Waarheidsfuncties
Logica, p. 31

x / p	y / q	$f_\neg(x)$ / $\neg p$	$f_\vee(x,y)$ / $p \vee q$	$f_\wedge(x,y)$ / $p \wedge q$	$f_\to(x,y)$ / $p \to q$	$f_\leftrightarrow(x,y)$ / $p \leftrightarrow q$
0	0	1	0	0	1	1
0	1	1	1	0	1	0
1	0	0	1	0	0	0
1	1	0	1	1	1	1

Waarheidsfuncties van de connectieven (x en y als getallen)

$$\begin{aligned} f_\neg(x) &= (1-x), \\ f_\vee(x,y) &= \max(x,y), \\ f_\wedge(x,y) &= \min(x,y), \\ f_\to(x,y) &= \max(1-x,y), \\ f_\leftrightarrow(x,y) &= \begin{cases} 1 & \text{als } x = y \\ 0 & \text{anders} \end{cases} \end{aligned}$$

lft

Waarheidswaarde van een formule
Logica, p. 31

De waarheidswaarde van een formule m.b.t. een gegeven valuatie v kan nu recursief worden gedefinieerd als een functie $v^+ : PROP \to \mathbb{B}$, waar $\mathbb{B} = \{0,1\}$:

$$\begin{aligned} v^+(p_i) &= v(p_i) \\ v^+(\neg A) &= f_\neg(v^+(A)) \\ v^+((A \star B)) &= f_\star(v^+(A), v^+(B)) \end{aligned}$$

Dus v geeft de waarheidswaarde van propositiesymbolen,
v^+ geeft waarheidswaarden van formules in *PROP*.

Omdat v^+ vast ligt zodra v gegeven is, gebruiken we enkel 'v.'

TU Delft

Waarheidsfuncties voorbeeld

Gegeven een valuatie v waarvoor $v(p) = 1$ en $v(q) = 0$.
Wat is de waarheidswaarde van $F = \neg p \to q$?

$$\begin{aligned} v(\neg p \to q) &= f_\to(v(\neg p), v(q)) \\ &= f_\to(f_\neg(v(p)), v(q)) \\ &= f_\to(f_\neg(1), 0) \\ &= f_\to(1-1, 0) \\ &= f_\to(0,0) \\ &= \max(1-0, 0) \\ &= 1. \end{aligned}$$

TU Delft

Waarheidsfuncties Opdracht

Gegeven: een valuatie v waarvoor $v(p) = 1, v(q) = 0, v(r) = 1$.
Opdracht: wat is de waarheidswaarde van $\neg(p \to (q \wedge r))$?
Uitwerking:

$$\begin{aligned}
v(\neg(p \to (q \wedge r))) &= f_\neg(v(p \to (q \wedge r))) \\
&= f_\neg(f_\to(v(p), v(q \wedge r))) \\
&= f_\neg(f_\to(v(p), f_\wedge(v(q), v(r)))) \\
&= f_\neg(f_\to(1, f_\wedge(0, 1))) \\
&= f_\neg(f_\to(1, \min(0, 1))) \\
&= f_\neg(f_\to(1, 0)) \\
&= f_\neg(\max(1-1, 0)) \\
&= f_\neg(0) \\
&= 1 - 0 \\
&= 1.
\end{aligned}$$

TUDelft

Model, Vervulbaarheid

Logica, p. 34–35

Definitie (Model van een formule)

Een model van een formule A is een valuatie v met $v(A) = 1$; A is vervulbaar; v vervult A.

Definitie (Model van een verzameling formules)

Een valuatie v is een model van een verzameling formules Γ als v een model is voor iedere formule $A \in \Gamma$.

Definitie (Vervulbaarheid van een formule)

Een formule A is vervulbaar als A een model heeft en onvervulbaar anders.

TUDelft

Voorbeelden

Gegeven zijn de formules $F = p \wedge \neg q$ en $G = \neg q \to r$.

- elke valuatie v met $v(p) = 1$ en $v(q) = 0$ is een model van F.
- F is dus vervulbaar; F wordt vervuld door v; v vervult F.
- elke valuatie v met $v(q) = 1$ of $v(r) = 1$ is een model voor G.
- elke valuatie v met $v(p) = 1, v(q) = 0$ en $v(r) = 1$ is een model van $\Gamma = \{F, G\}$.

TUDelft

Oefening

Beschouw de formule $F = (p \vee \neg q \vee \neg p) \wedge (\neg r \vee q \vee \neg p \vee r)$.

- Heeft formule F een model? (Is F vervulbaar?)
- Zo ja, geef een model van formule F.
- ... hoeveel modellen heeft F? (verschillend in p, q en r)

Beschouw de formule $G = ((p \to \neg q) \to p) \to p$.

- Is G vervulbaar?
- Zo ja, geef één model van G.

TUDelft

Logisch gevolg, logische geldigheid, tegenmodel

Logica, p. 34–35

Definitie (Logisch Gevolg)

Een formule C is een logisch gevolg van een verzameling formules Γ ('gamma') als ieder model voor Γ ook een model voor C is.
We schrijven $\Gamma \models C$ *voor "C is een logisch gevolg van Γ."*
Een redenering $\Gamma \mathrel{.\!\cdot\!.} C$ is logisch geldig desda $\Gamma \models C$.

Definitie (Tegenmodel)

Een tegenmodel tegen een redenering $A_1, \ldots, A_n \mathrel{.\!\cdot\!.} C$ is een valuatie v die een model is voor $\{A_1, \ldots, A_n\}$ maar niet voor C.

Definitie (Tautologie)

Een formule F is een tautologie, $\models F$, *als iedere valuatie een model voor F is (dus F waar maakt). We noemen F dan ook algemeen geldig.*

Meta-beweringen

Meta-beweringen

Beweringen over relaties tussen $\models$-uitspraken, die waar en onwaar kunnen zijn. Een ware meta-bewering is een meta-stelling, dus met bewijs.
Onwaarheid wordt aangetoond met een tegenvoorbeeld.
(Denk aan de beweringen over relaties tussen $x \mid y$ uitspraken.)

Voorbeeld van een metabewering

Voor alle formules $A, B \in PROP$ geldt: als $A \models B$, dan $\models A \to B$.
Dus: Als A en B zodanige formules zijn dat $A \models B$, dan geldt ook dat $\models A \to B$.

Aanpak: als $A \models B$, dan $\models A \to B$

- Bepaal of de bewering waar of onwaar is (stel: waar)
- Bekijk de structuur van de bewering (een implicatie)
- Neem het antecedent aan, leidt het consequent af.
- Schrijf uit wat je aanneemt, hier:
  Voor alle valuaties waarvoor $v(A) = 1$ is $v(B) = 1$.
- Schrijf op wat 'te bewijzen' is, hier:
  Voor alle valuaties geldt $v(A \to B) = 1$.
- Voor alle bewijs: Neem een willekeurige valuatie, w.
  Laat zien dat $w(A \to B) = 1\ldots$
- Omdat w willekeurig was gekozen, geldt voor alle valuaties dat $v(A \to B) = 1$, dus dat $\models A \to B$.

Aanpak: als $\models A \to B$, dan $A \models B$

- Bepaal of de bewering waar of onwaar is (stel: waar)
- Bekijk de structuur van de bewering (een implicatie)
- Neem het antecedent aan, leidt het consequent af.
- Schrijf uit wat je aanneemt, hier:
  Voor alle valuaties geldt dat $v(A \to B) = 1$.
- Schrijf op wat 'te bewijzen' is, hier:
  Voor alle valuaties waarvoor $v(A) = 1$ is $v(B) = 1$.
- Voor alle bewijs: Neem een willekeurige valuatie, w, waarvoor $w(A) = 1$.
  Laat zien dat $w(B) = 1\ldots$
- Omdat w willekeurig was gekozen, geldt voor alle valuaties waarvoor $v(A) = 1$ dat $v(B) = 1$, dus dat $A \models B$.

Als $A \models B$, dan $\models A \to B$, voor alle $A, B \in PROP$.

Bewijs.

Stel dat $A \models B$ waar is. Dan geldt dus voor alle valuaties dat als $v(A) = 1$, dan $v(B) = 1$.Te bewijzen is dat $\models A \to B$, dus dat voor alle valuaties geldt $v(A \to B) = 1$. Neem dus een willekeurige valuatie, w, te bewijzen is dat
$w(A \to B) = \max(1 - w(A), w(B)) = 1$. We onderscheiden twee gevallen:

- $w(A) = 0$ dan is $\max(1 - w(A), w(B)) = \max(1 - 0, w(B)) = 1$ (ongeacht $w(B)$).
- $w(A) = 1$ dan is $w(B) = 1$ volgens het antecedent, dus is $\max(1 - w(A), w(B)) = \max(1 - 1, 1) = 1$.

In beide gevallen is $w(A \to B) = 1$, en omdat w willekeurig was gekozen, geldt $\models A \to B$. QED

Voorbeeld van een meta-stelling

Stelling

Voor alle $A, B \in PROP$ geldt: $A, A \to B \models B$.

Bewijs.

Te bewijzen is dat voor alle valuaties waarvoor $v(A) = v(A \to B) = 1$, geldt dat $v(B) = 1$. Neem dus een willekeurig model voor A en $A \to B$, zeg w. Te bewijzen is dat $w(B) = 1$.
$w(A) = w(A \to B) = 1$, dus $w(A \to B) =$
$\max(1 - w(A), w(B)) = \max(1 - 1, w(B)) = \max(0, w(B)) = 1$, dus moet $w(B) = 1$ zijn.
Omdat w willekeurig was gekozen geldt voor alle valuaties waarvoor $v(A) = v(A \to B) = 1$ dat $v(B) = 1$, dus dat $A, A \to B \models B$. QED

Nog een meta-stelling

Stelling

Als $\models A$ en $\models B$, dan $\models A \wedge B$.

Bewijs.

Stel: $\models A$ en $\models B$, dus voor alle valuaties geldt dat $v(A) = v(B) = 1$.
Neem een willekeurige valuatie w, te bewijzen is dat $w(A \wedge B) = 1$. Ook voor w geldt $w(A) = w(B) = 1$, dus $w(A \wedge B) = \min(w(A), w(B)) = \min(1, 1) = 1$. Omdat w willekeurig was gekozen, geldt voor alle valuaties dat $v(A \wedge B) = 1$, dus dat $\models A \wedge B$. QED

TUDelft

Oefening meta-stellingen

Bewijs de volgende meta-stellingen voor alle $A, B \in PROP$:

- Als $\models A \wedge B$, dan $\models A$ en $\models B$
- Als $\models A$ of $\models B$, dan $\models A \vee B$

Geef een tegenvoorbeeld voor de volgende bewering:

- Als $\models A \vee B$, dan $\models A$ of $\models B$

TUDelft

Als $\models A \wedge B$, dan $\models A$ en $\models B$, voor alle $A, B \in PROP$.

Bewijs.

Stel dat $\models A \wedge B$. Dan geldt voor alle valuaties dat $v(A \wedge B) = \min(v(A), v(B)) = 1$.
Neem een willekeurige valuatie, w. Te bewijzen is dat $w(A) = 1$ en dat $w(B) = 1$.
Ook voor w geldt dat $\min(w(A), w(B) = 1$, dat kan alleen als $w(A) = w(B)) = 1$. Omdat w willekeurig was gekozen, geldt voor alle valuaties dat $v(A) = v(B) = 1$, oftewel dat $\models A$ en $\models B$. QED

TU Delft

Als $\models A$ of $\models B$, dan $\models A \vee B$, voor alle $A, B \in PROP$.

Bewijs.

Stel: $\models A$ of $\models B$. Neem een willekeurige valuatie w. We onderscheiden twee gevallen:

- $\models A$ Als $\models A$, dan geldt voor alle valuaties, dus ook voor w, dat $v(A) = 1$. Als $w(A) = 1$ is $w(A \vee B) = \max(w(A), w(B)) = \max(1, w(B)) = 1$.
- $\models B$ Als $\models B$, dan geldt voor alle valuaties, dus ook voor w, dat $v(B) = 1$. Als $w(B) = 1$ is $w(A \vee B) = \max(w(A), w(B)) = \max(w(A), 1) = 1$.

In beide gevallen geldt dat $w(A \vee B)$, en omdat w willekeurig was gekozen, geldt dit voor alle valuaties, oftewel dat $\models A \vee B$. QED

TU Delft

Tegenvoorbeeld

Definitie (Tegenvoorbeeld)

Een tegenvoorbeeld tegen de geldigheid van een redeneerschema (meta-bewering) bestaat uit:

1. *een keuze van een formule voor iedere metavariabele, en*
2. *een redenering dat voor deze keuze de meta-bewering niet waar is. (In dit geval van een implicatie, moet het antecedent waar zijn, maar het consequent onwaar.)*

TU Delft

Als $\models A \vee B$, dan $\models A$ of $\models B$.

Tegenvoorbeeld

Beschouw het volgende tegenvoorbeeld. Zij $A = p$ en $B = \neg p$. Dan geldt inderdaad $\models A \vee B$, want voor alle valuaties is of $v(p) = v(A) = 1$ of $v(\neg p) = v(B) = 1$. Maar noch p, noch $\neg p$ is een tautologie (voor beide bestaan er valuaties die ze onwaar maken), dus ($\models A$ of $\models B$) is onwaar.

TU Delft